

УДК 351.753:623.444

О. В. Батюк

С. В. Белай

І. М. Волков

ПРАВОВА ОСНОВА І ТАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАСОБУ – КУБОТАНА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ З ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Викладено положення нормативно-правових актів, які визначають засади правових основ і тактики застосування військовослужбовцями Національної гвардії України спеціального засобу – куботана для виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки. Проведено аналіз нормативно-правових актів та підвідомчих нормативних документів, які регламентують перелік спеціальних засобів, що застосовуються військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань. Наведено правила використання спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань загалом та з охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки зокрема. Охарактеризовано правову сутність куботана, його параметри й характеристику, призначення та різновиди, а також техніку застосування цього засобу військовослужбовцями Національної гвардії України для виконання завдання з охорони громадської безпеки і порядку. Проаналізовано тактику застосування куботана як спеціального засобу.

Ключові слова: безпека, громадський порядок, закон, куботан, право, Національна гвардія України, методика, охорона громадської безпеки.

Постановка проблеми. Актуальність теми обумовлена тим, що з початком широкомасштабних бойових дій на території України різко зросла необхідність додаткового забезпечення громадської безпеки і порядку в населених пунктах та за їхніми межами як правоохоронними органами, так і військовими формуваннями з правоохоронними функціями. Варто зауважити, що відповідно до статті 1 Закону України «Про Національну гвардію України» Національна гвардія України (НГУ) є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України і призначене для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства й держави від кримінальних та інших протиправних посягань, з охорони громадської безпеки і порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного

© О. В. Батюк, С. В. Белай, І. М. Волков, 2023

кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій [1]. Автори вважають, що нормативно-правове регулювання забезпечення громадської безпеки і порядку військовими частинами (підрозділами) НГУ регламентовано низкою нормативно-правових актів України. Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну гвардію України» однією із функцій НГУ є участь у забезпеченні громадської безпеки та охорони громадської безпеки й порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя і здоров'я громадян [1]. Слід зауважити, що згідно з п. 1 ч. 1 ст. 13 цього Закону військовослужбовці Національної гвардії України для виконання покладених на НГУ завдань мають право у разі залучення до виконання завдань з охорони громадської безпеки і порядку здійснювати

превентивні та поліцейські заходи примусу відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [1].

З метою визначення порядку організації та несення служби з охорони громадського порядку, а також участі в забезпеченні громадської безпеки й охорони громадського порядку під час проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів, що створюють небезпеку для життя і здоров'я громадян, військовими частинами (підрозділами) НГУ було затверджено наказом Міністра внутрішніх справ України від 24.12.2019 р. № 1089 Інструкцію про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України [2]. Також доцільно звернути увагу на такий нормативно-правовий акт, що регулює забезпечення громадської безпеки і порядку військовими частинами (підрозділами) НГУ, як наказ командувача Національної гвардії України від 01.07.2021 р. № 270, який затвердив Порядок організації виконання Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковим дослідженням окремих питань нормативно-правового та службово-бойового забезпечення займалися такі провідні вчені: Є. Г. Башкатов, В. М. Бевзенко, С. В. Белай, А. І. Берлач, К. Г. Волинка, О. В. Гуляк, А. І. Денисов, О. М. Дручек, Р. В. Ігонін, О. Г. Комісаров, В. К. Колпаков, І. О. Ковлер, О. В. Кривенко, С. О. Кузніченко, В. Я. Покайчук, Д. М. Негреша, А. О. Селіванов, К. В. Степаненко, Б. А. Стародубський, Д. М. Павлов, Г. С. Тимчик, Ю. А. Юдін та багато інших науковців.

Метою статті є аналіз правових основ і тактики застосування військовослужбовцями Національної гвардії України спеціального засобу, куботана, під час виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки задля вироблення пропозицій щодо доцільності застосування цього засобу військовослужбовцями Національної гвардії України.

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи правові основи методики застосування військовослужбовцями національної гвардії

України куботана під час виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, доцільно зазначити, що положення Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України у розділі 2. «Організація служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки» визначають, що для виконання службових завдань з охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) з охорони громадського порядку та військовими частинами (підрозділами) оперативного призначення НГУ залучають особовий склад, який забезпечується засобами індивідуального захисту, спеціальними засобами, вогнепальною зброєю, бойовою і спеціальною технікою та іншими засобами відповідно до законодавства [2].

Зауважимо, що відповідно до п. 13 зазначеної вище Інструкції застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї військовослужбовцями НГУ під час виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки здійснюється у порядку, визначеному Законами України «Про Національну гвардію України» і «Про Національну поліцію» [1, 5].

Саме положення статті 15 Закону України «Про Національну гвардію України» визначають умови застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, озброєння та бойової техніки військовослужбовцями Національної гвардії України [1].

Варто звернути увагу на те, що Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2017 р. № 1024 затверджено Правила застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань [4]. Згідно з п. 3 цих Правил у разі застосування спеціальних засобів військовослужбовці Національної гвардії зобов'язані:

1) попередити про намір їх використання, при цьому надати особам, відносно яких можуть бути застосовані спеціальні засоби, достатньо часу для виконання своїх вимог (попередження може бути зроблено голосом, а у разі значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки й у кожному випадку бажано мовою, зрозумілою для осіб,

проти яких ці засоби застосовуватимуться, а також українською мовою не менше двох разів з наданням часу, достатнього для припинення правопорушення), крім випадків, коли зволікання із застосуванням спеціальних засобів створює реальну загрозу життю та здоров'ю особового складу Національної гвардії, поліцейського, персоналу дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав в Україні, інших осіб, а також може спричинити тяжкі наслідки або у випадку, якщо таке попередження є неможливим чи недоречним у ситуації, що склалася;

2) у кожному випадку застосування спеціальних засобів у найкоротші строки забезпечити надання потерпілим домедичної допомоги, повідомивши лікарям і медичним закладам, який засіб застосовано та яку допомогу надано [4].

Зауважимо, що вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахуванням обставин, що склалися, характеру правопорушення та особи правопорушника.

Під час виконання обов'язків служби у складі військової частини (підрозділу, групи) рішення про застосування спеціальних засобів приймає визначена в установленому порядку службова особа, відповідальна за забезпечення громадського порядку, або керівник операції чи командир відповідної військової частини (підрозділу, групи) Національної гвардії.

Автори статті вважають, що доволі правильним є положення про те, що військовослужбовці Національної гвардії, які індивідуально виконують службові завдання, приймають рішення про застосування спеціальних засобів самостійно.

Варто зазначити, що відповідно до ч. 3. ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених й технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (зокрема від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

Саме тому вважаємо, що куботан – це жорсткий стрижень, виготовлений з пластику, який можна віднести до предмета, що відповідає вимогам ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію».

Розкриваючи тактику застосування військовослужбовцями національної гвардії України спеціального засобу, куботана, для виконання завдання з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, доцільно проаналізувати: правову сутність становлення, призначення куботана, його техніку використання, різновиди, бойові та спеціальні прийоми застосування.

Правова сутність становлення. Куботан є зареєстрованою торговою маркою гранд-майстра бойових мистецтв Соке Кубота Такаюкі. Він був розроблений на основі явара як не смертельна зброя для працівників поліції, щоб затримувати підозрюваних без нанесення їм тяжких травм [3].

Ідея створення куботана пов'язана з колишнім начальником поліції Лос-Анджелеса Едвардом Девісом. Спілкуючись із Соке Кубота, він назвав дві проблеми, з якими стикаються поліцейські під час роботи. Перша проблема полягала у тому, що поліцейські мають бути обережні під час застосування сили відносно порушника, адже використання кийків часто засуджувалося населенням. Другою проблемою було те, що поліцейськими дедалі частіше ставали жінки, які повинні були працювати нарівні з чоловіками. У зв'язку з цим Соке Кубота запропонував куботан – новий вид не смертельної і ефективної зброї, що є невеликою за розмірами та зручною для будь-якої людини, незалежно від зросту й сили.

Куботан здобув популярність у середині 1970-х рр., коли Соке Кубота вперше подав зброю для ознайомлення у Поліцейський Департамент Лос-Анджелеса (LAPD) і почав навчати жінок-офіцерів правильно її застосовувати. Цей засіб вважається надзвичайно ефективним інструментом для впливу на волю підозрюваного, з мінімальним використанням сили під час його застосування.

Оригінальний куботан має такі параметри:

– довжина – 14 см (5,5 дюйма);

– діаметр – 1,5 см (0,56 дюйма);

– вага стрижня – 2 унції (може змінюватися залежно від матеріалу, з якого виготовлений куботан).

На корпусі оригінального куботана немає гострих деталей. Для зручності він обрамлений шістьма канавками, що забезпечують додаткове зчеплення з долонею. На одному з кінців корпусу розміщується кільце для ключів (рис. 1).

Рисунок 1 – Оригінальний куботан

Наразі куботани виготовляють із найрізноманітніших матеріалів і різної форми. Вони можуть бути й алюмінієві, і з небезпечними шипами й загостреними кінчними кутами, із захованими всередині лезами, клинками, сльозогінним газом, вогнепальні тощо. Попри те, що подібна зброя має назву «куботан», оригінальною у ній залишилася лише основа. Оскільки подібні інтерпретації не є безпечними, носіння та виготовлення їх заборонені.

Призначення куботана. Куботан майже невагомий, тому його не можна розглядати як обтяжувач та підсилювач. Однак що він дійсно може, так це прийняти на себе реакцію у відповідь тіла, по якому наноситься удар.

Припустимо, що під час оборони ви влучили по голові нападника кулаком або відкритим пензлем. Чи вам буде боляче? Безперечно. А біль – це короткочасний шок, яким може скористатися противник.

Удар вільним кінцем куботана позбавить вас такого неприємного казусу. У разі хльосткого удару зв'язкою ключів куботан відіграє роль важеля-подовжувача, що підвищує його дієвість.

Техніка використання куботана, яку практикують у поліції США, базується на теорії «rain compliance». Це означає, що немає необхідності завдати травми злочинцеві (наприклад, для затримання, якщо доводиться застосовувати силу), доволі просто вплинути на больові точки, щоб змусити його підкоритися, причому з мінімальним використанням сили.

Є больові точки, вплив на які не зашкодить здоров'ю (наприклад, уздовж хребта, поруч із сонячним сплетінням, на руках і ногах), але є зони людського тіла (наприклад, горло, очі, пах), з якими потрібно бути дуже обережними, оскільки невмілий вплив на них може призвести до серйозної травми. Незважаючи на це, техніка застосування куботана проста, звичайно ж, якщо мати уявлення про принцип впливу на больові точки. Так, нападник, який перебуває у стані наркотичного або алкогольного сп'яніння, трохи інакше реагує на больові відчуття, ніж нормальна людина, чи може взагалі нічого не відчувати. Це потрібно враховувати.

Куботан може бути використаний як ударна, січна або тикова зброя самозахисту, оскільки має дві активні частини: сам стрижень і ключі. Утримуючи куботан у закритій долоні, можна завдавати дошкульних ударів безпосередньо ключами по обличчю противника, що під час сутички дає час на завдання подальших ударів або час для того, щоб залишити місце нападу.

Традиційна техніка бойових прийомів з явара також застосовується і до куботана (удари по різних больових, чутливих точках). Однак у куботана є свої відмінності, зумовлені конструкцією (зокрема наявністю ключів), а тому й відмінності у прийомах.

Важливо зазначити, що у куботана є свої переваги перед аналогами (наприклад явара). Це брелок для ключів, а отже, – цілком легальний (на відміну від явара, який є зброєю) і у разі, якщо доведеться оборонятися від нападу на вулиці, украй малоймовірно, що через застосування куботана будуть проблеми із законом. Навіть якщо у зв'язці з куботаном є усього кілька металевих ключів, то вони однаково будуть ефективною зброєю. Ключі з брелоком люди зазвичай постійно носять із собою.

Вважаємо, що для військовослужбовців Національної гвардії України це варіант безпечного й ефективного спеціального засобу, яким не можна заподіяти шкоду через необережність.

Однак поряд з перевагами у цього спеціального засобу є й недоліки. Так, для використання куботана необхідно перебувати в безпосередній близькості до нападника, у деяких випадках це може бути дуже небезпечно. Також до недоліків можна віднести дуже коротку зону дії, що доводиться враховувати під час використання.

Різновиди куботана. Соке Кубота Такаюкі, створюючи цю зброю самооборони, не патентував своє дітище, тому з'явилося чимало його модифікацій, які сліпо копіювали лише форм-фактор – стрижень з кільцем на кінці для підвищення обтяжувача.

Найближчою до оригіналу й еталонною є модель Persuader (переговорник), що випускається компанією Monandnock – підрозділом корпорації Safarilan Group, яка виробляє аксесуари і спорядження для збройних сил, поліції та професійних охоронців.

Чимало на ринку моделей, виготовлених з металу, що мають загострений кінець або змінні наконечники у вигляді шипів та навіть ножа. Проти таких новацій виступає сам Кубота Такаюкі, вважаючи подібні вироби небезпечними і травматичними та такими, які повністю дискредитують його ідею.

Дуже близькою до початкової ідеї є модель куботана, запропонована італійцем Джозефом Гаммою, яка випускається під назвою «Те Во» (долонна паличка). Від оригіналу вона відрізняється тим, що її поперечний переріз не круглий, а краплеподібний. Гостре ребро дає змогу ефективніше проводити болючі прийоми і робить дієвішими прямі удари.

Є куботани, нижній кінець яких потовщений, але вони дуже рідкісні. Їхню форму використовували для створення багатофункціонального пристрою особистої безпеки, схваленого федерацією самооборони Великої Британії. Це порожнистий циліндричний контейнер із алюмінію. Усередині нього знаходяться надруковані на папері пам'ятки з телефонами екстрених служб та легальних компаній таксі. Приводом для його створення стала серія нападів на жінок та підлітків шляхом підмішування їм у напої психотропних та отруйних речовин. За бажанням у такому куботані можна зберегти зразки рідини для експертизи. До кільця для навішування ключів прикріплена сигнатурка, на якій написані поради для тих, кому стало погано і хто вважає себе отруєним.

Удари куботаном можна поділити на чотири групи.

Удари кінцем – верхнім, де знаходиться кільце зі зв'язкою ключів, або нижнім. Можна виконувати знизу догори або зверху донизу. Під час виконання цього прийому великий палець розташований уздовж куботана, а інші – його повністю охоплюють.

Удари на розмах зв'язкою ключів. Захват пальців такий самий, як у першому випадку. Ключі зазвичай розташовують угорі, але є прийом, коли вони знизу, біля зап'ястя.

Больові прийоми. У цьому випадку куботан тримають. Отже, він сам охоплюється чотирма (вказівним, середнім, безіменним і мізинцем) пальцями, а зв'язка ключів повернена до зап'ястя і утримується лише великим пальцем. Утворюються своєрідні кліщі, якими можна затиснути, наприклад, пальці нападника, вивернути їх та заподіяти йому біль.

Спеціальні прийоми. Наприклад, удари борозни або колочі, коли зв'язка ключів затиснута у кулаці, а куботан утримується за верхній кінець між середнім і вказівним пальцями. При такому хваті можливе зворотне положення – куботан у кулаці, а один із ключів – між середнім та вказівним пальцями [6].

Висновки

Отже, можна зазначити, що застосування військовослужбовцями Національної гвардії України спеціального засобу – куботана для виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки є доцільним (якщо інші форми попереднього впливу на правопорушників не дали бажаних результатів) з метою:

1) відбиття нападу на особовий склад Національної гвардії України, працівників органів державної влади, органів управління об'єктами, що охороняються Національною гвардією України, персонал дипломатичних представництв та консульських установ іноземних держав в Україні, інших осіб;

2) припинення опору законним діям військовослужбовців Національної гвардії України та інших осіб, які виконують службові обов'язки з охорони громадської безпеки, порядку і боротьби зі злочинністю, забезпечення громадської безпеки;

3) затримання осіб на місці вчинення кримінального правопорушення, зокрема тих, які намагаються втекти або чинити опір;

4) під час конвоювання (доставляння) затриманих осіб до територіальних органів Національної поліції, якщо вони своєю поведінкою провокують утечу, заподіяння шкоди оточуючим чи собі або чинять опір військовослужбовцям Національної гвардії України;

5) припинення індивідуальних порушень громадського порядку та забезпечення громадської безпеки.

Подальші наукові дослідження будуть спрямовані на визначення характеристики службово-бойових завдань військовослужбовцями Національної гвардії України із застосуванням спеціального засобу – куботана.

Перелік джерел посилання

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII. URL: <http://surl.li/nyrxe> (дата звернення: 28.06.2023).

2. Інструкція про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України : затв. наказом МВС України від 24.12.2019 р. № 1089. URL: <http://surl.li/nyrxh> (дата звернення: 28.06.2023).

3. Порядок організації виконання Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України : наказ командувача НГУ від 01.07.2021 р. № 270. URL: <http://surl.li/inxdd> (дата звернення: 28.06.2023).

4. Про затвердження переліку та правил застосування спеціальних засобів військовослужбовцями Національної гвардії під час виконання службових завдань : Постанова Кабміну України від 20.12.2017 р. № 1024. URL: <http://surl.li/nyrxm> (дата звернення: 12.09.2023).

5. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://surl.li/xuph> (дата звернення: 12.09.2023).

6. Куботан. *Вікіпедія*. URL: <http://surl.li/lawxv> (дата звернення: 12.09.2023).

Стаття надійшла до редакції 10.10.2023 р.

UDC 351.753:623.444

O. Batiuk, S. Bielai, I. Volkov

LEGAL BASIS AND TACTICS OF THE APPLICATION OF KUBOTAN SPECIAL TOOL BY MILITARY OFFICERS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE DURING THE PERFORMANCE OF PUBLIC ORDER PROTECTION AND PUBLIC SECURITY TASKS

The article describes the provisions of regulatory legal acts that define the principles of normative and legal, service and combat application of the Kubotan technique by the servicemen of the National Guard of Ukraine for performing the task of protecting public safety and order. The analysis of regulatory legal acts and subordinate regulatory documents governing the list of special means, is carried out that are used by military personnel of the National Guard in the performing of official tasks and the rules for the use of special means by servicemen of the National Guard in the performance of authorised tasks in general and for the protection of public safety and order in particular. The legal essence and formation of the Kubotan, the characteristics and parameters of the Kubotan, the purpose and types of the Kubotan, and the technique of using the Kubotan by the servicemen of the National Guard of Ukraine to perform the task of protecting public security and order are described.

The author defines the prohibition of the use of special means of Kubotan against women with obvious signs of pregnancy, minors, persons with obvious signs of disability or old age, except in cases of armed or group attack, armed resistance to a serviceman of the National Guard of Ukraine, threatening his life and health and/or other persons, if it is impossible to repel such attack or resistance by other means. The servicemen of the National Guard of Ukraine are required to undergo special training and periodic testing of their ability to perform actions related to the use of the special means of the Kubotan and to provide first aid to victims.

The use of Kubotan as a special means, the time of start and the intensity of its use shall be determined taking into account the current circumstances, the nature of the offence and the personality of the offender. When on duty as part of a group, the decision to use special means is taken by a duly appointed official responsible for ensuring public safety and order, or by the head of the operation or the commander of the

**О. В. Батюк, С. В. Бєлай, І. М. Волков. Правова основа і тактика застосування
військовослужбовцями Національної гвардії України спеціального засобу – куботана
під час виконання завдань з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки**

relevant military unit (subdivision, group) of the National Guard of Ukraine. Servicemen acting individually shall make such decisions on the use of Kubotan independently.

It is concluded that it is advisable to use the Kubotan technique by the National Guard of Ukraine to perform the task of protecting public safety and order if other forms of preliminary impact on offenders have not yielded the desired results.

Keywords: *security, public order, law, Kubotan, law, National Guard of Ukraine, methodology, protection of public safety.*

Батюк Олег Володимирович – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри державної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки

<https://orcid.org/0000-0002-2291-4247>

Бєлай Сергій Вікторович – доктор наук з державного управління, професор, заступник начальника навчально-наукового центру організації освітнього процесу – начальник науково-методичного відділу Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0002-0841-9522>

Волков Ігор Миколайович – кандидат наук з державного управління, начальник юридичного відділу Національної академії Національної гвардії України

<https://orcid.org/0000-0001-6565-3684>